

ARAS

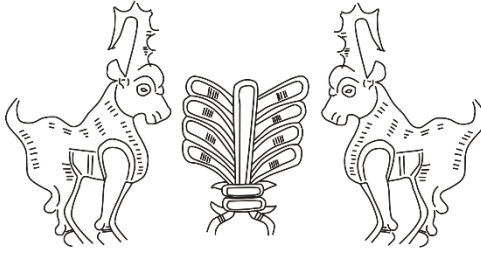
TÜRKİYE ESKİ YAKIN DOĞU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF ANCIENT NEAR EASTERN STUDIES

4
2022

ARAS TÜRKİYE ESKİ YAKIN DOĞU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF ANCIENT NEAR EASTERN STUDIES

TUJANES

SAYI / ISSUE 4

2022

ARAS TÜRKİYE ESKİ YAKIN DOĞU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF ANCIENT NEAR EASTERN STUDIES

İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
Adına İmtiyaz Sahibi
Prof. Dr. İbrahim DEMİRTAŞ

Editörler / Editors
Dr. Öğr. Üyesi Rıfat KUVANÇ

Yazım ve Dil Editörü / Spelling and Language Editor
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Adıgüzel

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor
Özden Dere

e-ISSN: 2717-6274

Aras Türkiye Eski Yakın Doğu Araştırmaları Dergisi uluslararası hakemli bir dergi olup, yılda bir kez online yayınlanmaktadır.

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Aras Türkiye Eski Yakın Doğu Araştırmaları Dergisi Editörlüğü
İğdir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 76000 Merkez-İğdir, Türkiye
Faks: +90 476 223 00 17 Tel.:+90 476 223 00 10/4635

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tujanes>

e-mail: tujanes@gmail.com

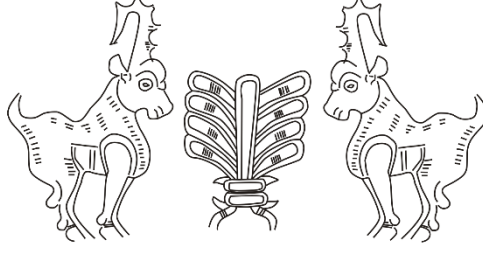
ARAS TÜRKİYE ESKİ YAKIN DOĞU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF ANCIENT NEAR EASTERN STUDIES

Yayın Kurulu / Editorial Board

- Prof. Dr. Mehmet IŞIKLI (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Erkan KONYAR (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail BAYKARA (Gaziantep Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Rıfat KUVANÇ (İğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Bilcan GÖKCE (İğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Bülent GENÇ (Mardin Artuklu Üniversitesi)

Bilimsel Danışma Kurulu / Scientific Advisory Board

- Prof. Dr. Gülriz KOZBE (Batman Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemalettin KÖROĞLU (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Andreas SCHACHNER (German Archaeological Institute)
Prof. Dr. Mehmet IŞIKLI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. A. Tuba ÖKSE (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. R. Maria CZICHON (Uşak Üniversitesi)
Prof. Dr. Bahattin ÇELİK (İğdır Üniversitesi)
Prof. Dr. Goderdzi NARIMANISHVILI (Tbilisi State University)
Prof. Dr. Hasan BAHAR (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Stephan KROLL (Ludwig-Maximilians-University Munich)
Doç. Dr. Erkan KONYAR (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali OZAN (Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Haluk SAĞLAMTİMUR (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail BAYKARA (Gaziantep Üniversitesi)
Doç. Dr. Metin ALPARSLAN (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Mahmut AYDIN (Batman Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER CONTENTS

Serpil KAHVECİOĞLU
Van Müzesi'ndeki Urartu Pectoralleri
Urartian Pectorals in Van Museum
ss/pp: 1-12

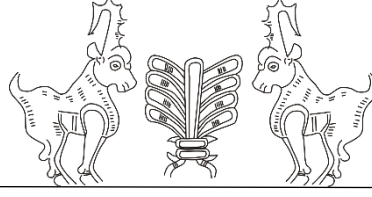
Rıfat KUVANÇ / Şilan AYDIN
Ağrı/Doğubeyazıt'taki Özel Bir Koleksiyondan Bir Grup
Erken Demir Çağ Çanak Çömleği
A Group of Early Iron Age Pottery from a Private Collection in Doğubeyazıt/Ağrı
ss/pp: 13-36

Kazım ÖZKAN
Urartu Kralı II. Sarduri'nin Yaptırdığı Gugunaini Deresi Su Kanalı
Üzerine Bir Değerlendirme
An Evaluation of the Gugunaini Water Channel Built by The Urartian King Sarduri II
ss/pp: 37-48

Pınar PINARCIK / Havva Seda ŞAHİN
Erken ve Orta Demir Çağında Kıbrıs-Anadolu İlişkileri
Cyprus-Anatolia Relations in the Early and Middle Iron Age
ss/pp: 49-67

Araştırma Makalesi – Research Article
Başvuru / Submitted: 23.11.2022
Kabul / Accepted: 24.12.2022
DOI: 10.55169/tujan.es.1208987

AĞRI/DOĞUBEYAZIT'TAKİ ÖZEL BİR KOLEKSİYONDAN BİR GRUP ERKEN DEMİR ÇAĞ ÇANAK ÇÖMLEĞİ

Rıfat KUVANÇ* – Şilan AYDIN**

Öz

Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki arkeolojik araştırmalar büyük ölçüde bölgenin özellikle Orta Demir Çağı'nın da başlangıcı kabul edilen Urartu Krallığı'na yönelik olmuştur. Bölgenin Urartu öncesi dönemi ise Güney Kafkasya, Doğu Anadolu ve Kuzeybatı İran'da yapılan sınırlı kazı çalışmaları ve daha çok yüzey araştırmaları sayesinde elde edilen veriler sayesinde tanımlanabilmektedir. Özellikle Orta ve Yeni Assur dönemi yazılı kaynakları, Urartu öncesi dönemde, bölgede yoğun bir yerleşim dokusunun varlığını ifade etse de Erken Demir Çağ ile ilgili yazılı kaynakların ve bilimsel arkeolojik kazıların yetersizliği, dönemi kavramamız açısından engel oluşturmaktadır. Buna karşın özellikle demirden yapılmış sınırlı sayıdaki süs eşyası ile bir takım törensel silahlar ve çanak çömlek malzemesinin elde edildiği çoklu gömü geleneğine sahip aşiret nekropollerini bu dönemi tanımlamamızda en önemli arkeolojik kaynak noktalarıdır. Bu arkeolojik malzemeler içerisinde ne yazık ki kaçak kazılardan elde edilen çanak çömlek malzemesi Erken Demir Çağ'ın tanımlanmasında sıklıkla başvurulan arkeolojik buluntulardır. Bu makalenin konusunu oluşturan çanak çömlekler, Ağrı İli, Doğubayazıt İlçesi'nde yer alan Ahmet Köroğlu Koleksiyonu'na satın alma yoluyla kazandırılmıştır. Adı geçen özel koleksiyondaki kayıtlı pişmiş toprak eserler içerisinde Erken Demir Çağ karakteri gösteren çanak çömlekler önemli bir grubu oluşturmaktadır. Bu dönem ile ilişkilendirilen 60 adet çanak çömlek örneği bu makale kapsamında değerlendirilmiştir. Satın alma yoluyla edinildikleri için arkeolojik kontekslerine ilişkin fikir yürütmek problemlili olsa da çanak çömleklerin tipolojik özellikleri, üretim teknikleri, hamur ve bezeme örnekleri doğrultusunda özellikle Van Bölgesi merkezlerinden bilinen Erken Demir Çağ çanak çömlekleri ile benzeştiği görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Doğu Anadolu, Erken Demir Çağ, Çanak Çömlek, Yivli Mal

A Group of Early Iron Age Pottery from a Private Collection in Doğubeyazıt/Ağrı

Abstract

Archaeological research in the Eastern Anatolia Region has been mostly focused on the Urartian Kingdom, which is considered the beginning of the region, especially the Middle Iron Age. The pre-Urartian period of the region, on the other hand, can be defined thanks to the data obtained through limited excavations and intensive surveys in the South Caucasus, Eastern Anatolia, and Northwest Iran. Although the written sources of the Middle Assyrian and Neo-Assyrian periods express the existence of a dense settlement pattern in the region in the pre-Urartian period, the inadequacy of the written sources and scientific archaeological excavations related to the Early Iron Age creates an obstacle to our understanding of the period. On the other hand, tribal necropolises, which have a tradition of multiple burials, where a limited number of ornaments made of iron and some ceremonial weapons and pottery materials were obtained, are the most crucial archaeological resource points in our definition of this period. Unfortunately, among these archaeological materials, the pottery obtained from illegal excavations are the

* Dr. Öğr. Üyesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Iğdır/TÜRKİYE. rifatkuvanc@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-0198-8754.

** Şilan Aydın (MA), Siirt/TÜRKİYE. Silan.aydn@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7507-2699.

archaeological finds that are frequently used in the definition of the Early Iron Age. The pottery, which is the subject of this article, has been acquired by purchasing the Ahmet Köroğlu Collection located in Doğubayazıt District of Ağrı Province. Among the registered artifacts in the aforementioned private collection, the pottery showing the Early Iron Age character constitutes an important group. 60 pottery samples associated with this period were evaluated within the scope of this article. Although it is problematic to speculate on their archaeological context since they were acquired through purchase, it is seen that the pottery resembles the Early Iron Age pottery known especially from the centers of the Van Region in terms of typological features, production techniques, paste, and decoration samples.

Keywords: Eastern Anatolia, Early Iron Age, Pottery, Grooved Ware

EXTENDED ABSTRACT

A group of monochrome Early Iron Age pottery from the Ahmet Köroğlu Collection in Ağrı/Doğubeyazıt evaluated within this article. Investigations were made by considering the characteristics of the pottery such as typology, paste, and manufacturing technique. In the direction of clay paste colors, four different ware groups come to the fore. While the brown-red ware group constitutes the largest group, the pinkish-buff-colored ware group is the second largest group. Gray and red slipped wares are few. When the paste colors are considered, it is seen that the brown-red and pinkish-buff-colored wares are similar to the samples of Karagündüz, Yoncatepe, Dilkaya and Ernis in the Lake Van Basin. Especially in Erzurum-Kars Region, gray-colored paste samples, which is a more dominant ware group, are encountered in small numbers. Their gray appearance is thought to be poorly fired rather than deliberate firing. The last group, which is characterized by a thick red slip, is similar to the samples known from the Karagündüz chamber tombs and seen as the precursors of Urartian red pottery, and the Early Iron Age samples from the Elazığ-Malatya Region. Another distinctive feature is the mottle caused by firing, which can be seen in almost all samples except the thick red slipped samples.

When we analyze all examples typologically, simple and plain forms come to the fore as seen in other Eastern Anatolian Region Early Iron Age centers. The variety of forms is quite limited and the basic forms are bowls and pots. In line with the dimensions of the pottery, different variations such as miniature vases and bowls are also seen. The bowls, which are generally in a carinated form, are sometimes shallow and sometimes wide. Similar carinated bowls are frequently known from the Ernis, Karagündüz, Yoncatepe, and Dilkaya necropolises. Again, it is possible to see many similar examples from Erzurum and Muş regions. The most striking feature among the bowls we have evaluated within the scope of the article is the parallel grooves between the rim and the shoulder. This style of pottery, which entered the Early Iron Age literature with names such as "Groovy ware" or "Nairi ware", was first evaluated as the marker of a new period following the Hittite Period layers in the Keban Region excavations. Two radiocarbon samples obtained from Korucutepe are important in terms of showing that these wares belong to the Early Iron Age Period between 1371 and 845 BC. This chronological approach, which was shaped based on the grooved ware, was also deemed appropriate by Sevin for the samples unearthed from the necropolises in the Van Region. The chronological approach based on grooved pottery in the Van Lake Basin was not considered appropriate by some researchers. In particular, Konyar and Köroğlu suggested that the materials in question be dated to the Urartian Period, in line with the presence of Urartian artifacts and grooved pottery in cemeteries such as Karagündüz, Dilkaya, and Yoncatepe, as well as indistinct stratigraphic data from the necropolises. Again, in the light of Ayanis Castle examples, the existence of grooved wares in Urartian centers was suggested by Erdem.

An important feature that we encounter prominently in Early Iron Age pottery is the knobs on the vessel bodies and the pierced lugs, which are mostly located on the rim. Another distinctive feature is the spouts in both deep bowls and bowls and pots. Horizontal and vertical pierced lugs, spouts, and knob decorations seen on our vessels are known especially from Ernis, Karagündüz, Yoncatepe, Çatak, and Dilkaya examples. In addition, it is possible to show examples with similar characteristics in the centers of the Keban region. Another group that stands out among the bowls is the tripod ones. We know similarly shaped tripods from the graves of Karagündüz, Yoncatepe, Hakkari, and Dinkha Tepe. Especially the pots with low-necked samples come to the fore with their "S" profile forms. It is possible to see similarly shaped examples in many of the Early Iron Age centers of the Eastern Anatolia Region.

The Early Iron Age of the Eastern Anatolia Region is a period that contains chronological discussions. The main starting point of these discussions is the necropolis areas with controversial stratigraphical data such as Dilkaya, Yoncatepe, Karagündüz, and Ernis, especially in the Van Lake Basin. In addition, the group of archaeological artifacts associated with this period, mostly consisting of pottery, is not very helpful since it was found as a result of illegal excavations. Recent surveys and studies on artifacts in museums and collections do not make it possible to draw the chronological framework exactly. In addition, the fact that the archaeological materials associated with this period have different regional characteristics such as Elâzığ-Malatya, Erzurum-Kars, Northwest Iran, South Caucasus, and Van Region requires detailed studies in itself. In light of all these discussions, the pottery evaluated in this article shows significant similarity to the Early Iron Age samples from the Van Lake Basin, dated between 1200-850 BC, in terms of form and decoration elements as well as paste and ware features.

1- Giriş

Doğu Anadolu Bölgesi, iklim ve coğrafi özellikler açısından Türkiye'nin en zorlu bölgelerinin başında gelmektedir. Nitekim bu zorlu koşullar, ülkemizin diğer bölgelerine kıyasla, Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki prehistorik dönemlere ait izlerin daha seyrek ve geç bir evrede ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Sagona-Zimansky 2015: 9-26). Özellikle son dönemlerde Erciş İlçesi, Meydan Dağı Bölgesi'ndeki Orta ve Üst Paleolitik Döneme tarihlendirilen Gürgürbaba lokasyonu bu anlamda ön plana çıkan merkezlerin başında gelmektedir (Baykara-Dinçer-Şahin 2018). Doğu Anadolu Bölgesi'nin tarihsel süreçleri içerisinde özellikle Tunç Çağı'nın başlarından itibaren bölgenin daha yoğun bir yerleşime maruz kaldığını görebilmekteyiz (Işıklı 2011). Özellikle siyah renkli, parlak görümlü ve el yapımı bir çanak çömlek geleneği ile bilinen Kura-Aras Kültürünün en önemli merkezleri ise bölgenin batısında Keban Kurtarma Kazıları ile tespit edilen Norşuntepe, Tepecik, Tülintepe ve kazıları halen devam eden Arslantepe'dir. Sos Höyük, Pulur, Güzelova ve Karaz höyükleri Erzurum Bölgesi'ndeki merkezler iken Van Gölü Havzası'ndaki ön plana çıkan merkezler ise Karagündüz ve Dilkaya höyükleri olmuştur. Daha çok höyük tarzı yerleşmelerin görüldüğü bu dönemden sonra bölgenin 2. bin yılı daha çok boyalı çanak çömlek geleneğinin egemen olduğu pastoral karakterli bir yayla yerleşim dokusuyla bilinmektedir (Özfırat 2002).

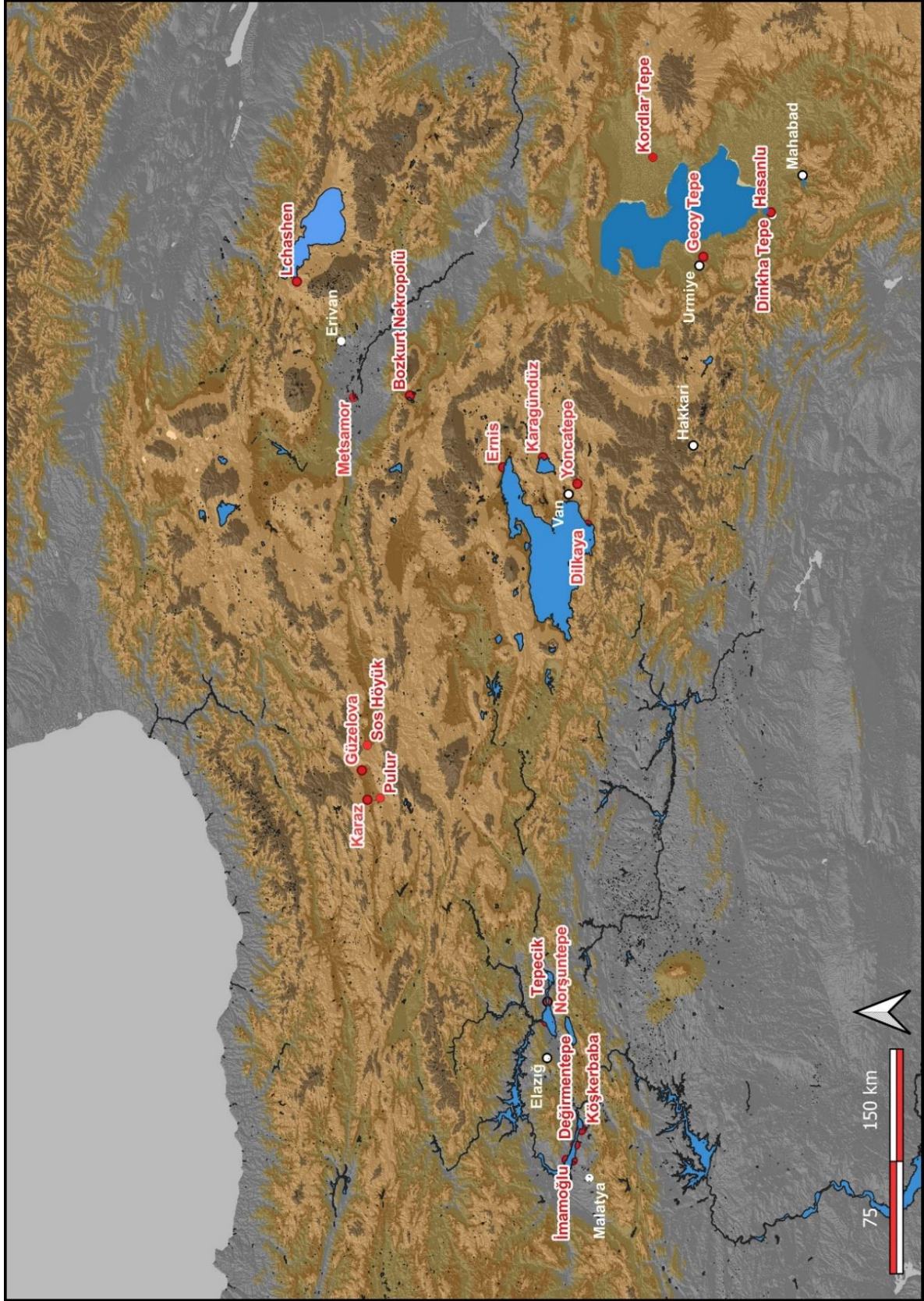
M.Ö. 2. bin yılın sonlarında; Anadolu, Doğu Akdeniz, Mezopotamya ve Mısır'da ciddi siyasal, askeri ve ekonomik sonuçlara sebep olan ve bu coğrafyalarda Tunç Çağı'ndan itibaren gelişmeye başlayan Hitit, Mitanni ve Doğu Akdeniz'deki krallıkların tarihten silinmesi ile iliş-

kilendirilen Deniz Kavimleri göçleri Tunç Çağlarının sonu olarak kabul edilir (Sagona and Zimansky 2015: 257-258). Bu süreç adı geçen coğrafyalarda büyük bir yıkım getirmiş ve oldukça farklı kültürel, siyasi, ekonomik ve askeri gelişmelerin de önünü açmıştır. M.Ö. 12. yüzyılda gerçekleşen bu tarihi olayların Anadolu'daki arka planında ne olduğuna ilişkin sınırlı veriler olmasına karşın aynı dönemlerde özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki siyasi ve toplumsal görünüm hakkında daha fazla bilgiye sahibiz. M.Ö. 13. yüzyıl Orta Assur Dönemi yazıtları Doğu Anadolu yüksek yaylasının Uratri veya Uruatri isimleriyle anıldığını ifade etmektedir (Salvini 2006: 28-34). Sırasıyla Assur kralları I. Şalmaneser (1273-1244), I. Tukulti-Ninurta (1243-1207), I. Tiglat-pileser (1114-1076) ve Assur-bel-kala'nın (1073-1056) krali yazıtlarında bölgenin Nairi ve Uruatri olarak adlandırıldığını görmekteyiz. Nitekim adı geçen krallara ait belgelerde bölgenin henüz geniş ölçekli merkezi bir güç tarafından yönetilmediğini ve kendi bölgelerinde egemen olan aşiret konfederasyonları tarafından yönetildiğini de öğrenmekteyiz. Doğu Anadolu, Kuzeybatı İran ve Ermenistan'da yapılan arkeolojik çalışmalar, Urartu Krallığı'nın kuruluşu öncesindeki görünüm noktasında krali Assur belgelerinin ortaya koyduğu tabloyu desteklemektedir. Bu araştırmalar adı geçen bölgelerde temel yerleşim biçiminin aşiret beyleri tarafından yönetilen etrafı surlarla çevrili kaleler ile bunlara eklentili olan sur dışı yerleşimler ve nekropol alanları olduğunu ortaya koymuştur (Biscione 2003; Sevin 2004: 358; Smith-Badalyan-Avetisyan 2009; Biscione 2009; Khatchadourian 2011: 476; Özfırat 2013; Özfırat 2018; Narimanishvili 2019).

Yerleşim dokusunu kale ve eklentili yerleşim alanı ile nekropollerin temsil ettiği bu dönemi arkeolojik materyal açıdan ise daha çok çark ve el yapımı çanak çömlek örnekleri temsil etmektedir. Kuzeybatı İran'dan Fırat Nehri'ne kadar oldukça geniş bir alanı göz önüne aldığımızda Erken Demir Çağ kültürlerinin özellikle çanak çömlek malzemesi doğrultusunda bölgesel karakterler gösterdiğini de ifade etmemiz gerekir. Güney Kafkasya'da özellikle Lchassen-Metsamor kültürü olarak da bilinen bölgesel bir kültür Geç Tunç Çağı'ndan itibaren başlayan kültürel bir sürekliliğin özelliklerini yansıtmaya rağmen özellikle yeni çanak çömlek formlarının varlığı ve demir malzemenin artışıyla beraber farklı bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilir (Khatchadourian 2011: 478-79). Kuzeybatı İran'da gri bir çanak çömlek ile karşımıza çıkan bu gelenek Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise pembe-devetüyü ve kahverengi ile kırmızı renkli örneklerin çoğunlukta olduğu bir yapıdadır (Ayaz 2020). Doğu Anadolu Bölgesi'nin batısında ise Keban Baraj Kurtarma Kazıları neticesinde Elâzığ- Malatya Bölgesi'ndeki çanak çömlemlerde görülen ağız kenarı ile gövde keskinliği arasındaki yivli çanak çömlemler Erken Demir Çağ Dönemi'nin başlangıcının belirgin özelliği olarak kabul edilir (Winn 1980; Bartl 2001; Konyar 2005; Erdem 2012). Aynı şekilde çok sayıda yivli çanak çömlek örnekleri Erzurum Bölgesi Demir Çağ merkezlerinden de bilinmektedir (Işıklı and Erdem 2009). Ernis, Alacahan, Karagündüz, Yoncatepe ve Dilkaya nekropelleri ile Çatak oda mezarından bilinen örnekler bu geleneğin Van Gölü Havzası'ndaki en önemli temsilcileri konumundadır (Kuvanç et al. 2015; Ayaz 2017; Özfırat 2018) (Harita 1).

2- Çanak Çömleklerin Mal Grupları, Form ve Bezeme Özellikleri

Yukarıda tanımladığımız ve farklı gelenekleri yansıtan 4 farklı kültür bölgesini göz önüne aldığımızda özellikle arkeolojik bağlamı belirgin olmayan çanak çömlek örneklerinin kronolojik tayinini yapmak oldukça güçtür. Buna rağmen Erken Demir Çağ Dönemi'nin belirgin form ve mal grubu özellikleri doğrultusunda bir saptama yapmamız da mümkün olmuştur. Ahmet Köroğlu Koleksiyonu'na ait Erken Demir Çağ çanak çömlekleri bugüne değin

Harita 1- Doğu Anadolu Bölgesi ve yakın çevresindeki
Erken Demir Çağ Yerleşim Merkezleri

herhangi bir bilimsel çalışma kapsamında değerlendirilmemiştir¹. Erken Demir Çağ çanak çömlek koleksiyonu içindeki 60 adet çanak çömlek doğrultusunda 4 farklı mal grubu tespit edilmiştir².

Kahve-Kiremit Mal Grubu: 36 parça ile en büyük mal grubunu temsil etmektedir (Fig. 1-6). Bu mal grubunda kahverenginden koyu kahverengine, kırmızı kahverenginden kiremit rengine kadar değişkenlik gösteren hamur renkleri görülmektedir. Astar olarak her zaman için aynı hamurun inceltirilerek kullanımı söz konusudur. Çoğunlukla ince kum ve taşçık katkıdırlar. Orta kum katkılı örnekler az sayıdadır. Örneklerin büyük kısmı orta ve kötü pişirilmiştir. Pişme dengesinin iyi sağlanamamasından kaynaklı olarak da kapların yüzeylerinde farklı renk tonlarında alacalanmalar oluşmuştur. Açıklama işlemi kapların çoğunda belirgin bir yüzey işlemi olarak uygulanmıştır. Bu uygulama özellikle kapların dış yüzeyinde daha belirgindir. Büyük kısmı çark yapımı olan bu mal grubundaki çanak çömleklerin bazıları da el yapımıdır. Bu mal grubundaki kaplar form açısından çok fazla çeşitlilik göstermez. Çanak ve çömlek iki temel kap formudur. Çanaklar açık, dik ve kapalı ağızlı örnekleri içeren bir yapıda olmasının yanı sıra çoğunlukla omurgalı olarak şekillendirilmişlerdir (Fig. 1-3). Yarım küre formu örnekler az sayıdadır. Bu kaplarda basit ağız kenarlarının olduğu görülmektedir. Çanaklar içerisindeki ayaklı örnekler servis ve meyvelik amaçlı olarak bu kapların kullanıldıklarını göstermektedir (Fig. 3: 5-7). Çömlekler ise genelde alçak boyunlu ve küresel gövdeli “S” formu tipik örneklerdir (Fig. 4-6). Ağız kenarlarına baktığımızda basit, dışa çekik, dışa eğik ve yuvarlatılmış örneklerden oluştuğunu görülmektedir. Kimi örnekler ağız kenarının altında ve yine gövde üzerinde paralel yivler taşımaktadır. Yine akıtacaklar da sıklıkla kullanılmıştır (Fig. 2: 3; Fig. 4: 5,7; Fig. 6: 4).

Kahve-kiremit renkli mal grubunda yer alan çanak çömleklerdeki bezemeler çok fazla çeşitlilik göstermemektedir. Erken Demir Çağ çanak çömlekçiliğinin belirgin bir uygulaması olarak paralel yivler özellikle çanaklar üzerinde uygulanmıştır (Fig. 2: 1-6; Fig. 3: 2-4). Ancak bu uygulama bir bezeme olmaktan ziyade dönem özelliği olarak yapılan bir uygulama niteliğindedir. Kaplardaki bezeme uygulamalarına baktığımız takdirde sivri uçlu bir alet ile uygulandığı anlaşılan kazıma bezemeler çok nadir olarak uygulanmıştır. Küresel gövdeli ve kapalı ağızlı bir çanak üzerinde bu bezeme görülmektedir (Fig. 3: 4). Bunun yanı sıra bir çanaktaki tutamak üzerinde de çapraz çizgiler ile bir bezeme yapılmıştır (Fig. 2: 2). Son olarak yine bir çömleğin omuz kısmındaki yivler arasında bütün gövdeyi dolanan yan yana çukur daire dizisi bir diğer bezeme ögesi olarak görülür (Fig. 4: 1). Kazıma bezemelerin yanı sıra sayıları değişebilen yumru bezemeler de özellikle çömlekler üzerinde karşımıza çıkmaktadır (Fig. 4: 2-4; Fig. 5: 4; Fig. 6: 3). Kulp ise yine çok az kullanılmış (Fig. 1: 2) ve bazı örneklerde tutamak şeklinde uygulanmıştır (Fig. 1: 5; Fig. 2: 2; Fig. 3: 4). Ayaklı çanakların iki tanesinde ağız kenarından başlayıp gövde üzerinde sonlanan dikey kulplar vardır (Fig. 3: 5-6).

Pembe-Devetüyü Mal Grubu: 16 parça ile ikinci büyük grubu oluşturmaktadır (Fig. 7-9). Pembeden devetüyü rengine değin değişkenlik gösteren hamur renkleri vardır. Bu gruptaki malzemenin hepsi hamurunun renginde astarlıdır. İnce kum ve taşçık katkı maddeleri kullanılmıştır. Bazılarında saman katkısı hamura dâhil edilmiştir. Çoğunluğu iyi pişirilmiş olup

¹ Bu çalışma Ş. Aydın tarafından hazırlanan “Ahmet Köroğlu Koleksiyonu’ndaki Bir Grup Erken Demir Çağ Çanak Çömlek Malzemesinin Değerlendirilmesi” adlı tez çalışmasının yeniden değerlendirilmesiyle üretilmiştir.

² 2022 yılı güncel kayıtları doğrultusunda, Ahmet Köroğlu Koleksiyonu’ndaki kayıtlı eserler içerisinde, Erken Demir Çağı’na tarihlenen 271 adet çanak çömlek örneği olduğu belirlenmiştir.

bir kısmı ise orta pişirilmiştir. Pişme dengesinin iyi sağlanamamasından kaynaklı olarak kap yüzeylerinde renk değişimleri ve alacalanmalar görülebilmektedir. Hemen hepsi çark yapımıdır. Kahve-kiremit mal grubunda olduğu gibi form olarak sadece çanak ve çömlekler vardır. Çanaklarda dik ve kapalı ağızlı olmak üzere iki grup görülür. Dik ağızlı çanakların ağız kenarları içe dönüktür (Fig. 7: 4-6; 8: 1-4). Gövde kısımları ise küreseldir. Üç örnek omurgalı bir formdadır (Fig. 7: 5-6; Fig. 8: 2). Genelde basit ağız kenarlı olarak görülen çanakların bazıları içte kalınlaştırılmış, yine içte kanallı ve eğik ağız kenarlı olarak da yapılmışlardır. Ağız kenarlarındaki ip delikli tutamaklar sıklıkla görülmektedir (Fig. 7: 1-2; Fig. 8: 2). Dik ağızlı ve keskin karınlı bir çanağın ağız kenarında şerit bir kulp vardır (Fig. 7: 4). İki örnek ise ağız kenarı ile gövde keskinliği arasındaki klasik paralel yivlere sahiptir (Fig. 7: 5-6). Kahve-kiremit mal grubundaki örneklerde olduğu gibi büyük kısmı "S" profilli çömleklerden oluşmaktadır (Fig. 8: 5-10). Kimi örnekler basık küresel bir gövde yapısı ile görülürken bazıları da küresel gövdelidir. Bir çömlek akıtacaklıdır. Ağız kenarları genelde dışa dönük ve basit ağız kenarlıdır. İki örnekte ise kalınlaştırılmış bir ağız profili görülmektedir (Fig. 8: 6-7).

Kahve-kiremit renkli mal grubuna benzer biçimde sınırlı bezeme öğeleri ile karşılaşmaktayız. İçi taralı üçgenler (Fig. 8: 2), iki sıralı çentik dizileri (Fig. 8: 5) ve tek sıralı nokta dizileri (Fig. 8: 4) kap gövdelerinde uygulanan bezemelerdir. Kazıma bezemelerin yanı sıra bir çömlek üzerinde yumru bezmeler de uygulanmıştır (Fig. 8: 9).

Kiremit Astarlı Mal Grubu: Kahverenginden kırmızı-kahverengine kadar değişen hamur renkleri vardır. Bu mal grubu özellikle farklı renkteki astarı ile ön plana çıkmaktadır. Astar rengi; kiremit renginin koyu tonundan açık tonuna değin değişkenlik göstermektedir. Bu grupta sadece çanaklar yer almıştır (Fig. 10: 1-4). İyi derecede pişirilmiştir. Tamamı açıkıldır. İnce kum ve taşçık katkı maddeleri kullanılmıştır. Hepsi çark yapımıdır. Çanaklar içe dönük ağız kenarlıdır. Üç örnek ağız kenarında ip delikli tutamalara sahiptir (Fig. 10: 2-4). Kaplar herhangi bir bezeme taşımamaktadır. Ancak, ağız kenarından başlayıp omuz keskinliğine devam eden paralel yivler bütün örneklerde görülmektedir.

Gri Mal Grubu: Bu mal grubu gri renk hamurlu ve hamurunun renginde astarlıdır. Kötu pişirilmeden dolayı yüzey kısımlarında alacalanmalar mevcuttur. Bazılarında hafif açık kullanılırken, bazılarında sadece dış kısmına açık yapılmıştır. Çoğunluğu çark yapımıdır. İnce kum, taşçık ve bitki gibi katkı maddeleri içermektedirler. Bu grupta yer alan tek çanak örneği açık ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı ve küresel gövdelidir (Fig. 11: 4). Küresel gövdeli ve alçak boyunlu çömleklerin de ağız kenarları dışa çekik olarak şekillendirilmiştir (Fig. 11: 1-3). Gri mal grubundaki çanak çömlekler herhangi bir bezeme taşımazken sadece iki örnek üzerinde yumrular görülmektedir (Fig. 11: 1-2). Bunlardan birinin gövdesi üzerinde akıtacak da yapılmıştır (Fig. 11: 1). Bir çömleğin omuz kısmında karşılıklı iki adet ip delikli tutamak vardır (Fig. 11: 3).

3-Değerlendirme ve Sonuç

Ağrı/Doğubeyazıt'ta yer alan Ahmet Köroğlu Koleksiyonu'ndaki tek renkli Erken Demir Çağ Dönemi örneklerinden bir grup malzeme bu makale kapsamında değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler çanak çömleklerin tipoloji, hamur ve yapım tekniği gibi özellikleri göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Hamur renkleri doğrultusunda 4 farklı mal grubu ön plana çıkmaktadır. Kahve-kiremit mal grubu en büyük grubu oluşturmakla birlikte pembe-devetüyü

renkli malların özellikle Van Gölü Havzası'ndaki Karagündüz, Yoncatepe, Dilkaya ve Ernis örnekleri ile benzeştiği görülmektedir (Ayaz 2017; Ayaz 2020: 61; Özfırat 2018 : 160, 165, 169, 181). Özellikle daha çok Erzurum-Kars Bölgesi'nde daha hakim bir mal grubu olan gri renk hamurlu örnekler ise az sayıda karşımıza çıkar. Bunların gri görünüşleri bilinçli bir pişirmeden ziyade kötü pişirilmiş örnekler olarak düşünülmektedir. Kalın bir kırmızı astar ile belirginleşen son grup ise özellikle Karagündüz mezarlarından bilinen ve Urartu kırmızı seramiğinin de öncüsü olarak görülen örnekler (Sevin: 1999; Sevin 2005: 380) ile Elazığ-Malatya Bölgesi Erken Demir Çağ örnekleri ile benzeşmektedir (Bartl 2001). Kırmızı renk astarlı örnekler hariç neredeyse bütün örneklerde görülen ve fırınlamadan kaynaklı renk alacalanmaları de belirgin bir diğer özelliktir (Sevin 1996: 141).

Bütün örnekleri tipolojik olarak analiz ettiğimizde diğer Doğu Anadolu Bölgesi Erken Demir Çağı merkezlerinde de görüldüğü gibi basit ve sade formlar ön plana çıkmaktadır. Form çeşitliliği oldukça sınırlı ve temel formlar çanak ve çömleklerdir. Çanak ve çömlüklerin boyutları doğrultusunda çömlekçik veya kase gibi farklı varyasyonları da görülmektedir. İster sığ isterse daha yayvan bir formda olsun çanaklar genellikle omurgalı bir formda şekillendirilmişlerdir. Benzer biçimli hem omuzdan hem de karından omurgalı çanaklar Ernis, Karagündüz, Yoncatepe ve Dilkaya nekropollerinden sıklıkla bilinmektedir. Yine Erzurum (Işıklı-Erdem 2009) ve Muş Bölgesi'nden de çok sayıda benzer örnek görebilmek mümkündür. Makale kapsamında değerlendirdiğimiz çanaklar içinde göze çarpan en önemli özellik ise ağız kenarı ile omurga arasında karşımıza çıkan paralel yivlerdir. Erken Demir Çağ literatürüne "Yivli mal/Groovy ware" (Bartl 2001: Konyar 2005) veya "Nairi ware" (Guarducci 2019: 121-148) gibi isimler ile giren bu tarzdaki seramikler ilk olarak Keban Bölgesi kazılarında Hitit Dönemi tabakalarından sonra gelen yeni bir dönemin habercisi olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Korucutepe'den elde edilmiş iki radyokarbon örneği de bu malların M.Ö. 1371 ile 845 yılları arasında ve Erken Demir Çağ Dönemi'ne ait olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Khatchadourian 2011: 470, Tab. 20.1). Yivli mal temelinde şekillenen bu kronolojik yaklaşım, Sevin tarafından, Van Bölgesi'ndeki nekropollerden çıkan örnekler için de uygun görülmüştür (Sevin 2004; Özfırat 2018). Van Gölü Havzası'ndaki yivli çanak çömlek temelli kronolojik yaklaşım bazı araştırmacılar tarafından reddedilmiştir. Özellikle Konyar ve Köroğlu nekropollerin sağlıklı olmayan stratigrafik verilerinin yanı sıra Karagündüz, Dilkaya ve Yoncatepe gibi mezarlıklarda Urartu dönemi eserleri ile beraber yivli çanak çömlüklerin varlığı doğrultusunda söz konusu malzemelerin Urartu Dönemi'ne tarihlendirilmesini önermişlerdir (Köroğlu-Konyar 2008: 126-131). Yine Ayanis Kalesi örnekleri ışığında yivli malların Urartu merkezlerindeki varlığı Erdem tarafından gündeme getirilmiştir (Erdem 2009; Erdem 2012).

Erken Demir Çağ çanak çömlüklerinde belirgin olarak karşımıza çıkan önemli bir özellik kap gövdeleri üzerinde görülen yumrular ile çoğu zaman ağız kenarında yer alan ip delik tutamaklardır. Yine belirgin bir diğer özellik hem derin çanak ve kaselerde hem de çömlüklerde yer alan akıtacaklardır. Kaplarımızda görülen yatay ve dikey ip delikli tutamaklar, akıtacaklar ve yumru bezmeler özellikle Ernis, Karagündüz, Yoncatepe, Çatak ve Dilkaya örneklerinden bilinmektedir. Bunun yanı sıra Keban bölgesi merkezlerinde de benzer biçimde özelliklere sahip örnekler göstermek mümkündür. Çanaklar içinde ön plana çıkan bir diğer grup üç ayaklı olanlardır. Benzer biçimli üç ayaklı örnekleri Karagündüz, Yoncatepe, Hakkari ve Dinkha Tepe mezarlarından bilmekteyiz (Ayaz 2017: 113, Lev. CLXXI-2; 126, Lev. CCXXXV-1; 139, Lev. CCLXXVI-11).

Özellikle alçak boyunlu örneklerin yoğunlukta olduğu çömlükler ise "S" profilli formlarıyla ön plana çıkmaktadır (Sevin 1996: 442, fig. 4/1-9; 2004: 360, fig. 4/6-11). Benzer biçimli örnekleri Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erken Demir Çağ merkezlerinin bir çoğunda görmek mümkündür.

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erken Demir Çağ Dönemi yukarıda da vurguladığımız üzere kronolojik tartışmaları barındıran bir dönemdir. Bu tartışmaların temel çıkış noktası özellikle Van Gölü Havzası'ndaki Dilkaya, Yoncatepe, Karagündüz ve Ernis gibi stratigrafik verileri tartışmalı nekropol alanlarıdır. Bunun yanı sıra bu dönem ile ilişkilendirilen ve büyük kısmını çanak çömleklerin oluşturduğu arkeolojik eser grubu da kaçak kazılar sonucunda ele geçtiği için çok da katkı sağlayıcı değildir. Son dönemlerde yapılan yüzey araştırmaları ve müzeler ile koleksiyonlarda yer alan eserlere yönelik çalışmalar da kronolojik çerçeveyi tam olarak çizmemizi mümkün kılmamaktadır. Bunun yanı sıra bu dönem ile ilişkilendirilen arkeolojik materyallerin Elâzığ-Malatya, Erzurum-Kars, Kuzeybatı İran, Güney Kafkasya ve Van Bölgesi olmak üzere farklı bölgesel gelişmeler gösteren özelliklere sahip olması da kendi içinde detaylı çalışmaları gerektirmektedir. Bütün bu tartışmalar ışığında yukarıda değerlendirdiğimiz çanak çömlekler hamur ve mal özelliklerinin yanı sıra form ve bezeme öğeleri doğrultusunda M.Ö. 1200-850 yılları arasına tarihlendirilen Van Gölü Havzası Erken Demir Çağ örneklerine önemli ölçüde benzerlik göstermektedir.

Çanak Çömlek Kataloğu:

Fig. 1:

1. Kahverengi hamurlu (5YR 7/6), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, orta kum ve taşçık katkılı, orta açıklı, orta pişirilmiş, el yapımı, çap: 8,9 cm, (Envanter No. 618).
2. Kırmızı kahverengi hamurlu (5 YR 5/8), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle kırmızı ve siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkılı, orta açıklı, iyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 11,6 cm, (Envanter No. 513).
3. Kahverengi (7,5 YR 7/3), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkılı, açkısız, kötü pişirilmiş, çark yapımı, çap: 23,8 cm, (Envanter No. 623).
4. Kahverengi hamurlu (5 YR 3/3), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah görünümlü, orta kum ve taşçık katkılı, hafif açıklı, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 11,2 cm, (Envanter No.516).
5. Kahverengi hamurlu (7,5 YR 5/4), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkılı, orta açıklı, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 13,7 cm, (Envanter No. 481).
6. Kahverengi hamurlu (7,5 YR 5/2), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkılı, orta açıklı, orta pişirilmiş, çark yapımı, ağız 21 cm, (Envanter No. 652).

Fig. 2:

1. Kahverengi hamurlu (5 YR 4/4), hamurunun renginde astarlı, ince kum katkılı, açıklı, iyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 10,3 cm, (Envanter No. 509).
2. Kahverengi hamurlu (5 YR 4/6), hamurunun renginde astarlı, ince kum ve taşçık katkılı, orta açıklı, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 11,4 cm, (Envanter No.523).
3. Kahverengi hamurlu (7,5 YR 7/3), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum, taşçık ve bitki katkılı, orta açıklı, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 10,2 cm, (Envanter No. 423).
4. Kahverengi hamurlu (7,5 YR 7/4), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkılı, hafif açıklı, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 11,2 cm, (Envanter No. 507).
5. Kahverengi hamurlu (7,5 YR 6/4), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, hafif açıklı, orta kum ve taşçık katkılı, kötü pişirilmiş, çark yapımı, çap: 16 cm, (Envanter No. 615).
6. Kahverengi hamurlu (7,5 YR 5/3), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, hafif açıklı, ince kum ve taşçık katkılı, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 18 cm, (Envanter No. 445).

Fig. 3:

1. Koyu kahverengi hamurlu (5 YR 3/4), hamurunun renginde astarlı, ince kum ve taşçık katkılı, hafif açıklı, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 10,5 cm, (Envanter No. 525).
2. Koyu kahverengi hamurlu (5YR 3/2), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah görünümlü, ince kum ve taşçık katkılı, açıklı, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 13,2 cm, (Envanter No. 527).
3. Kahverengi hamurlu (5YR 3/1), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah görünümlü, ince kum ve taşçık katkılı, hafif açıklı, kötü pişirilmiş, el yapımı, çap: 17 cm, (Envanter No. 616).
4. Kahverengi hamurlu (5YR 6/4), hamurunun renginde astarlı, orta kum ve taşçık katkılı, hafif açıklı, kötü pişirilmiş, el yapımı, çap: 22 cm, (Envanter No.661).
5. Kahverengi hamurlu (5YR 4/6), hamurunun renginde astarlı, orta kum katkılı, kötü pişirilmiş, hafif açıklı, el yapımı, çap: 22 cm, (Envanter No. 682).

6. Kahverengi hamurlu (7,5 YR 6/3), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum katkı, açık, orta pişirilmiş, el yapımı, çap: 27,5 cm, (Envanter No. 677).
7. Kahverengi hamurlu (5YR 6/8), hamurunun renginde astarlı, ince kum katkı, iyi açık, orta pişirilmiş, el yapımı, çap: 21,5 cm, (Envanter No. 649).

Fig. 4:

1. Kahverengi hamurlu (5YR 5/4), hamurunun renginde astarlı, pişmeden dolayı dip kısmı siyah görünümlü, ince kum ve taşçık katkı, orta açık, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 6,2 cm, (Envanter No. 625).
2. Kahverengi hamurlu (5YR 5/4), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle gövdesi siyah görünümlü, ince kum ve taşçık katkı, hafif açık, orta pişirilmiş, el yapımı, çap: 9,4 cm, (Envanter No. 595).
3. Kiremit rengi hamurlu (2,5 YR 6/6), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkı, açık, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 9,9 cm, (Envanter No. 472).
4. Kiremit rengi hamurlu (2,5 YR 6/6), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, az açık, orta kum ve taşçık katkı, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 10,8 cm, (Envanter No. 577).
5. Kahverengi hamurlu (5 YR 6/6), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum, taşçık ve saman katkı, az açık, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 8,6 cm, (Envanter No. 505).
6. Kahverengi hamurlu (5 YR 5/2), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkı, açık, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 8,9 cm, (Envanter No. 436).
7. Kahverengi hamurlu (5 YR 5/4), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum, taşçık ve saman katkı, orta açık, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 8,8 cm, (Envanter No. 470).

Fig. 5:

1. Kırmızı kahverengi hamurlu (5 YR 4/6), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkı, dışı açık, orta pişirilmiş, el yapımı, çap: 8,2 cm, (Envanter No. 446).
2. Kahverengi hamurlu (5 YR 6/4), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkı, orta açık, orta pişirilmiş, el yapımı, çap: 9,9 cm, (Envanter No. 452).
3. Kahverengi hamurlu (5 YR 7/4), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkı, orta açık, orta pişirilmiş, el yapımı, çap: 10,2 cm, (Envanter No. 432).
4. Kahverengi hamurlu (5 YR 5/2), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkı, açık, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 8,8 cm, (Envanter No. 502).
5. Kahverengi hamurlu (5 YR 5/4), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum, taşçık ve saman katkı, açık, orta pişirilmiş, el yapımı, çap: 11,5 cm, (Envanter No. 435).
6. Kahverengi hamurlu (5 YR 5/2), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkı, açık, orta pişirilmiş, el yapımı, çap: 9,2 cm, (Envanter No. 427).

Fig. 6:

1. Kahverengi hamurlu (5 YR 7/6), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum, taşçık ve saman katkı, orta açık, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 10 cm, (Envanter No. 478).
2. Kahverengi hamurlu (7,5YR 7/4), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah görünümlü, ince kum ve taşçık katkı, açık, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 9,8 cm, (Envanter No. 429).
3. Kiremit rengi hamurlu (2,5 YR 7/8), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkı, hafif açık, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 12,6 cm, (Envanter No. 602).
4. Kahverengi hamurlu (7,5 YR 6/8), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah görünümlü, ince kum ve taşçık katkı, açık, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 11,9 cm, (Envanter No. 596).

Fig. 7:

1. Pembe renk hamurlu (2,5 YR 5/6), hamurunun renginde astarlı, ince kum ve taşçık katkı, orta açık, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 8,8 cm, (Envanter No. 568).
2. Pembe renk hamurlu (2,5 YR 5/6), hamurunun renginde astarlı, ince kum ve taşçık katkı, orta açık, iyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 14,5 cm, (Envanter No. 499).
3. Pembe renk hamurlu (2,5 YR 6/8), hamurunun renginde astarlı, ince kum ve taşçık katkı, açık, iyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 27,5 cm, (Envanter No. 635).
4. Pembe renk hamurlu (2,5 YR 5/8), hamurunun renginde astarlı, pişmeden dolayı siyah alacalı, ince kum, taşçık ve saman katkı, az açık, orta pişirilmiş, el yapımı, 9,2 cm, (Envanter No. 511).
5. Pembe renk hamurlu (2,5 YR 6/8), hamurunun renginde astarlı, pişmeden dolayı siyah alacalı, ince kum, taşçık ve saman katkı, açık, iyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 14,2 cm, (Envanter No. 439).
6. Pembe renk hamurlu (2,5 YR 6/8), hamurunun renginde astarlı, pişmeden dolayı siyah alacalı, ince kum, taşçık ve saman katkı, açık, iyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 21 cm, (Envanter No. 658).

Fig. 8-9:

1. Pembe renk hamurlu (10 R 6/8), hamurunun renginde astarlı, ince kum ve taşçık katkı, iyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 22cm, (Envanter No. 597).
2. Pembe renk hamurlu (2,5 YR 6/8), hamurunun renginde astarlı, ince kum ve taşçık katkı, açık, iyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 13,5 cm, (Envanter No. 517).
3. Pembe renk hamurlu (2,5 YR 3/6), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkı, açık, iyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 20,8 cm, (Envanter No. 761).
4. Pembe renk hamurlu (5YR 6/8), hamurunun renginde astarlı, ince kum ve taşçık katkı, iyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 17,5 cm, (Envanter No. 680).
5. Kiremit renkli hamur (2,5 YR 5/6), hamurunun renginde astarlı, orta açık, ince kum, taşçık ve saman katkıdır. İyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 7,1 cm (Envanter No. 569).
6. Kiremit renkli hamur (2,5 YR 5/6), devetüyü renginde (7,5 YR 6/4) astarlı, siyah alacalı, orta açık, ince kum ve taşçık katkı, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 7,4 cm, dip çapı 5 cm, (Envanter No. 471).
7. Kiremit renkli hamur (2,5 YR 5/8), hamurunun renginde astarlı, Siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkıdır. Orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 9,2 cm, dip çapı 5,3 cm, (Envanter No. 483).
8. Kiremit renkli hamur (2,5 YR 5/8), hamurunun renginde astarlı, Kırmızı alacalıdır. Hafif açık, ince kum, taşçık ve saman katkı, iyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 10,8 cm, dip çapı 5 cm, (Envanter No. 587).
9. Kırmızı kahverengi hamurlu (5 YR 4/6), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkı, hafif açık, orta pişirilmiş, el yapımı, çap: 9,6 cm (Envanter No. 428).
10. Kiremit renkli hamur (2,5 YR 7/8), hamurunun renginde astarlı, Siyah alacalıdır. Hafif açık, ince kum, taşçık ve bitki katkı, orta pişirilmiş, el yapımı, çap: 9,4 cm, dip çapı 5,1 cm, (Envanter No. 411).

Fig. 10:

1. Kırmızı kahverengi hamurlu (5YR 5/6), kiremit renginde (2,5 YR 5/6) astarlı, orta kum ve taşçık katkı, açık, orta pişirilmiş, çark yapımı, çap: 8 cm, (Envanter No. 619).
2. Kahverengi hamurlu (5YR 3/4), kiremit renginde (2,5 YR 3/6) astarlı, ince kum katkı, açık, iyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 18,5 cm, (Envanter No. 640).
3. Kahverengi hamurlu (5YR 3/4), kiremit renginde (2,5 YR 3/6) astarlı, ince kum ve taşçık katkı, açık, iyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 23,5 cm, (Envanter No. 643).
4. Kahverengi hamurlu (5YR 3/4), kiremit renginde (2,5 YR 3/6) astarlı, ince kum ve taşçık katkı, açık, iyi pişirilmiş, çark yapımı, çap: 23 cm, (Envanter No. 641).

Fig. 11:

1. Gri renkli hamurlu (7,5 YR 6/4), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum ve taşçık katkı, dışı açık, kötü pişirilmiş, çark yapımı, çap: 16,5 cm, (Envanter No. 454).
2. Gri renkli hamurlu (7,5 YR 7/3), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum, taşçık ve bitki katkı, dışı açık, kötü pişirilmiş, çark yapımı, çap: 7,9 cm, (Envanter No. 464).
3. Gri renkli hamurlu (7,5 YR 8/2), hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, ince kum, taşçık ve bitki katkı, dışı açık, orta pişirilmiş, el yapımı, çap: 10,6 cm, (Envanter No. 474).
4. Kahverengi hamurlu (5YR 5/4), hamurunun renginde astarlı, ince kum ve taşçık katkı, orta pişirilmiş, hafif açık, çark yapımı, çap: 8,3 cm, (Envanter No. 696).

Kaynakça

Ayaz 2017

G. Ayaz, *Doğu Anadolu Bölgesi Erken Demir Çağ Çanak Çömlek Kültür Bölgeleri: Gelişimleri Sınırları, Çanak Çömlek Grupları ve İlişkileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Ayaz 2020

“Doğu Anadolu Erken Demir Çağ Çanak Çömlek Kültür Grupları: Kısa Bir Değerlendirme”, *Seramik Araştırmaları Dergisi*, 2, 54-79.

Bartl 2001

K. Bartl, “Eastern Anatolia in the Early Iron Age”, *Migration and Kulturtransfer* (Eds. R. Aichmann and H. Parzinger), Berlin, 383-410.

- Baykara-Dinçer-Şahin 2018 İ. Baykara, B. Dinçer, S. Şahin, “Gürgürbaba Tepesi: Alt ve Orta Paleolitik Dönem Buluntu Yerleri, Erciş-Van”, *Anadolu Araştırmaları*, 21, 76-104.
- Biscione 2003 R. Biscione, “Pre-Urartian and Urartian Settlement Patterns in the Caucasus, Two Case Studies: The Urmia Plain, Iran, and the Sevan Basin, Armenia”, *Archaeology in the Borderlands: Investigations in Caucasia and Beyond* (Eds. A. T. Smith-K. S. Rubinson), Cotsen Institute of Archaeology-UCLA, Los Angeles, 167-183,
- Biscione 2009 “The distribution of pre- and protohistoric Hillforts in Iran”, *Studi Micenei Ed Egeo-Anatolici*, 51, 123-143.
- Erdem 2009 A. Ü. Erdem, “Van Gölü Havzasında Bulunan Demir Çağ Yivli Çanak Çömleğinin Urartu Kalelerindeki Varlığı,” *Altan Çilingiroğlu’na Armağan. Yukarı Denizin Kıyısında Urartu Krallığı’na Adanmış Bir Hayat* (Eds. H. Sağlamtimur, E. Abay, Z. Derin, A. U. Erdem, A. Batmaz, F. Dedeoğlu, M. Erdalkıran, M.B. Baştürk and E. Konakçı), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 299-308.
- Erdem 2012 A. Ü. Erdem, “Regional variations in Iron Age grooved pottery in Eastern Anatolia,” *Anatolian Iron Ages 7: The Proceedings of the Seventh Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Edirne, 19–24 April 2010 (Ancient Near Eastern Studies supplement 39)*, (Eds. A. Çilingiroğlu-A. Sagona, Leuven: Peeters, 113–130.
- Guarducci 2019 G. Guarducci, *Nairi Lands: The Identity of the Local Communities of Eastern Anatolia, South Caucasus and Periphery During the Late Bronze and Early Iron Age. A Reassessment of the Material Culture and the Socio-Economic Landscape*, Oxbow Books.
- Işıklı 2011 M. Işıklı, *Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü : Çok Bileşenli Gelişkin Bir Kültürün Analizi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Işıklı-Erdem 2009 M. Işıklı, A.Ü. Erdem, “A group of Early Iron Age pottery from the Erzurum Region”, *Archäologische Mitteilungen Aus Iran und Turan*, 41, 249-268.
- Khatchadourian 2011 L. Khatchadourian, “The Iron Age in Eastern Anatolia”, *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia, 10,000-323 B.C.E.*, (Eds. S. R. Steadman-G. McMahon), Oxford University Press, New York, 469-499.
- Konyar 2005 E. Konyar, “Grooved Pottery of the Van Lake Basin: A Stratigraphical and Chronological Assessment”, *Colloquium Anatolicum*, IV, 105-127.

- Köroğlu-Konyar 2008 K. Köroğlu, E. Konyar, “Comments on the Early/Middle Iron Age chronology of Lake Van Basin,” *Ancient Near Eastern Studies*, 45, 123-146.
- Kuvañç et al. 2015 R. Kuvañç, G. Ayaz, K. Işık, S. Erdoğan, B. Genç, “A New Iron Age Chamber Tomb Near Çatak, South of Van Lake”, *Ancient Near Eastern Studies*, 53, 149-194.
- Narimanishvili 2019 D. Narimanishvili, *Cyclopean Fortresses In Georgia/საქართველოს ციკლოპური სიმაგრეები*, Tbilisi/თბილისი.
- Özfirat 2002 A. Özfirat, *Doğru Anadolu Yayla Kùltürleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Özfirat 2013 A. Özfirat, “Survey on the settlements of Late Bronze Age/Early Iron Age in the north shore of Lake Van Basin”, *Austausch und Kulturkontakt im Südkaukasus und Seinen Angrenzenden Regionen Spätbronze-Früheisenzeit*, (Eds. A. Mehnert, G. Mehnert, S. Reinhold), Martin-Luther Universität Halle-Wittenberg, Zentrums für Archäologie und Kulturgeschichte des Schwarzmeerraumes 22, Beier& Beran Verlag, Langenweißbach: 237–249.
- Özfirat 2018 A. Özfirat, “The Early Iron Age Cemeteries of the Lake Van Basin: an Overview of Burial Tradition of Pre-Urartians”, *TÜBA-AR, Special Issue*, 19-33.
- Salvini 2006 M. Salvini, *Urartu Tarihi ve Kùltürü* (Çev. B. Aksoy), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Sevin 1996 “Van/Ernis (Ünseli) Nekropolü Erken Demir Çağ Çanak Çömlekleri”, *Anadolu Araştırmaları*, XIV, 439-467.
- Sevin 1999 “The Origins of the Urartians in the Light of the Van/Karagündüz Excavations”, *AnatSt* 49 (AIA 4. *Proceedings of the Fourth Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Mersin, 19-23 May 1997*), 159-164.
- Sevin 2004 V. Sevin, “Son Tunç/Erken Demir Çağı Van Bölgesi Kronolojisi, Kökeni Aranan Bir Devlet: Urartu”, *Belleten*, 252, 2004, 355-386.
- Smith-Badalyan-Avetisyan 2009 *The Archaeology and Geography of Ancient Transcaucasian Societies, vol. 1: The Foundations of Research and Regional Survey in the Tsaghkahovit Plain, Armenia*, Chicago, Oriental Institute.
- Winn 1980 M. M. Winn, “The Early Iron Age Pottery”, *Korucutepe 3, Final Report on the Excavations of the Universities of Chicago, California (Los Angeles) and Amsterdam in the Keban Reservoir, Eastern Anatolia (1968–1970)*, (Ed. M. N. Van Loon), Amsterdam/New York/Oxford, 155-175.

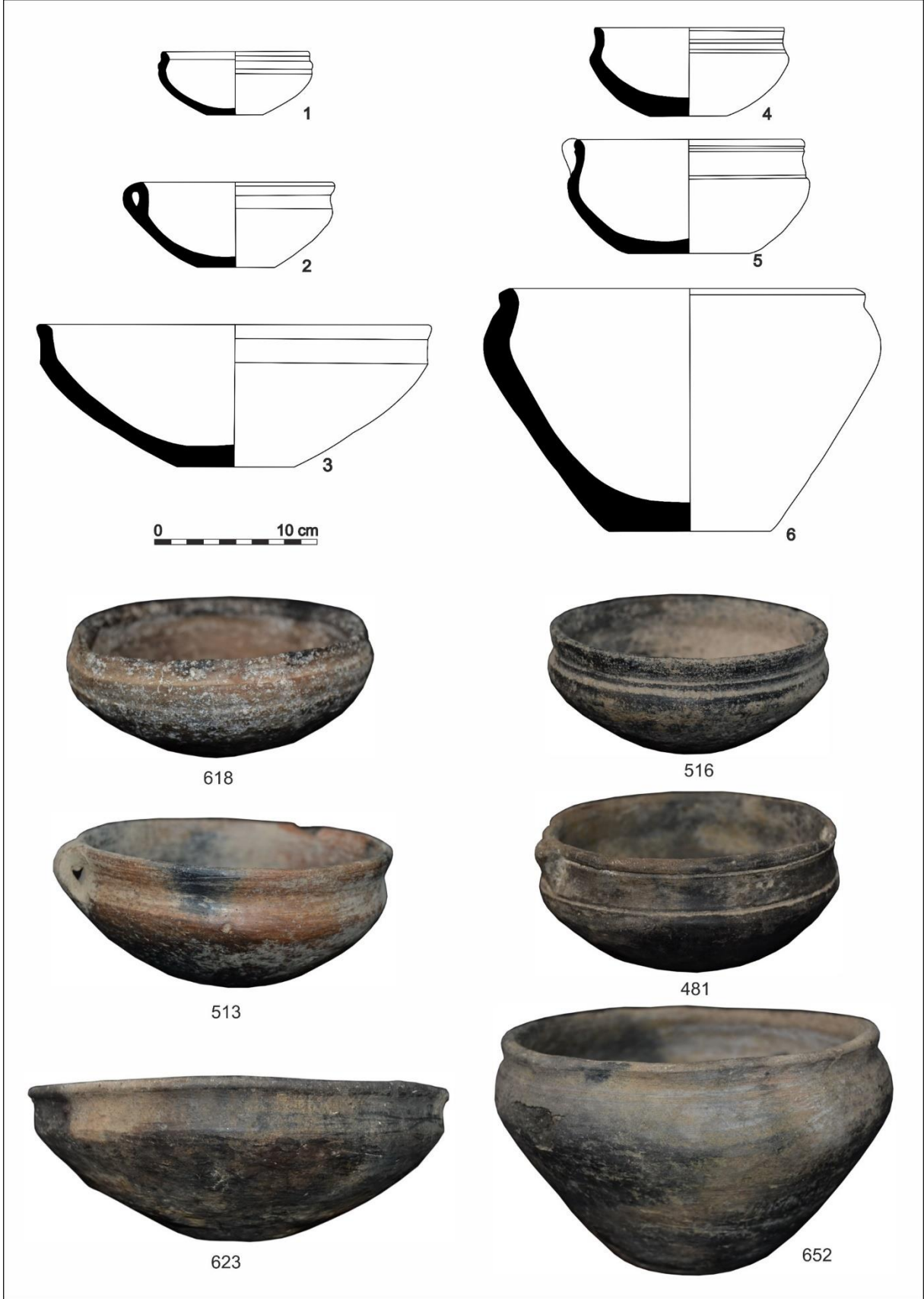

Fig. 1- Kiremit-kahverengi mal grubu çanak örnekleri

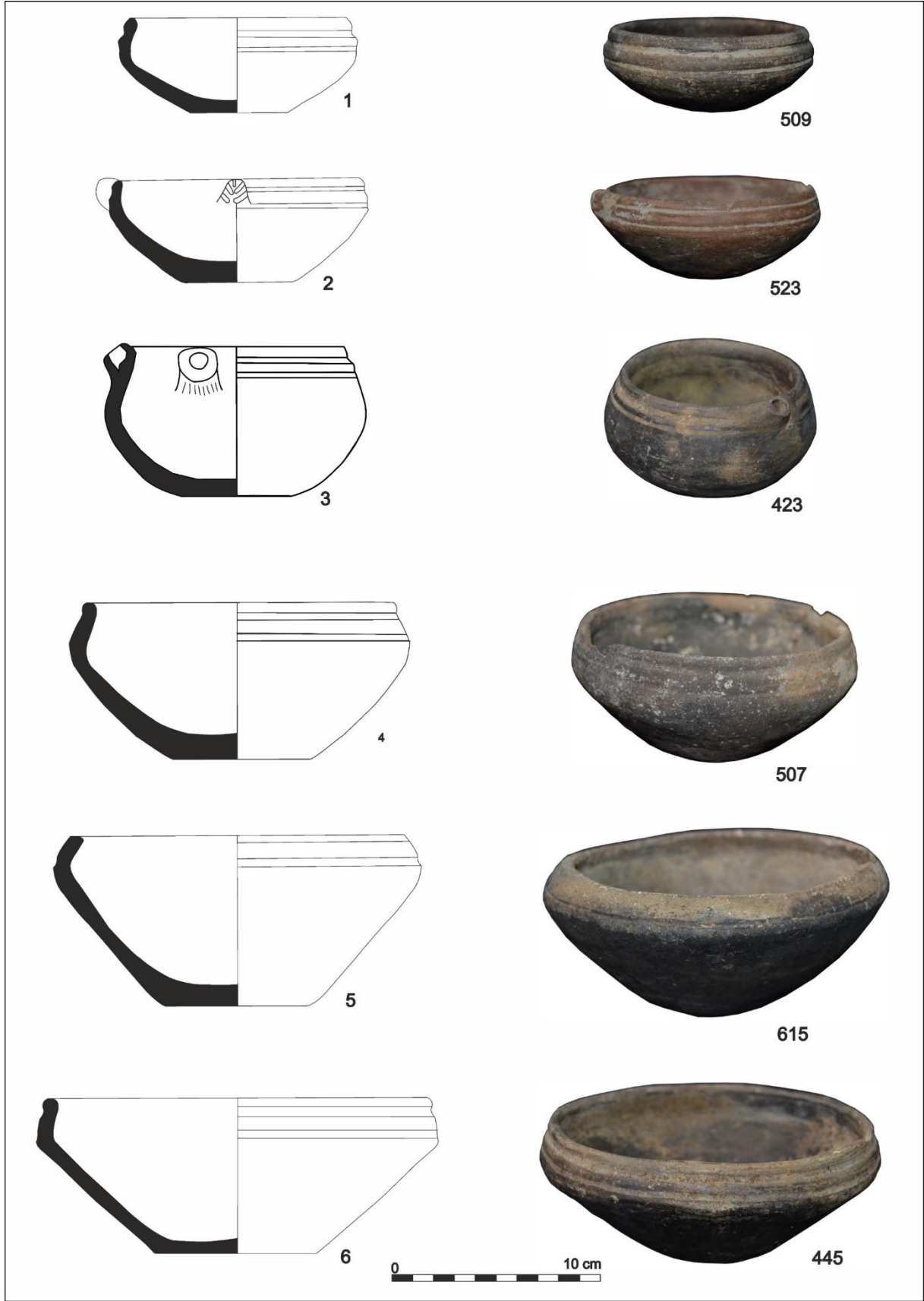

Fig. 2- Kiremit-kahverengi mal grubu çanak örnekleri

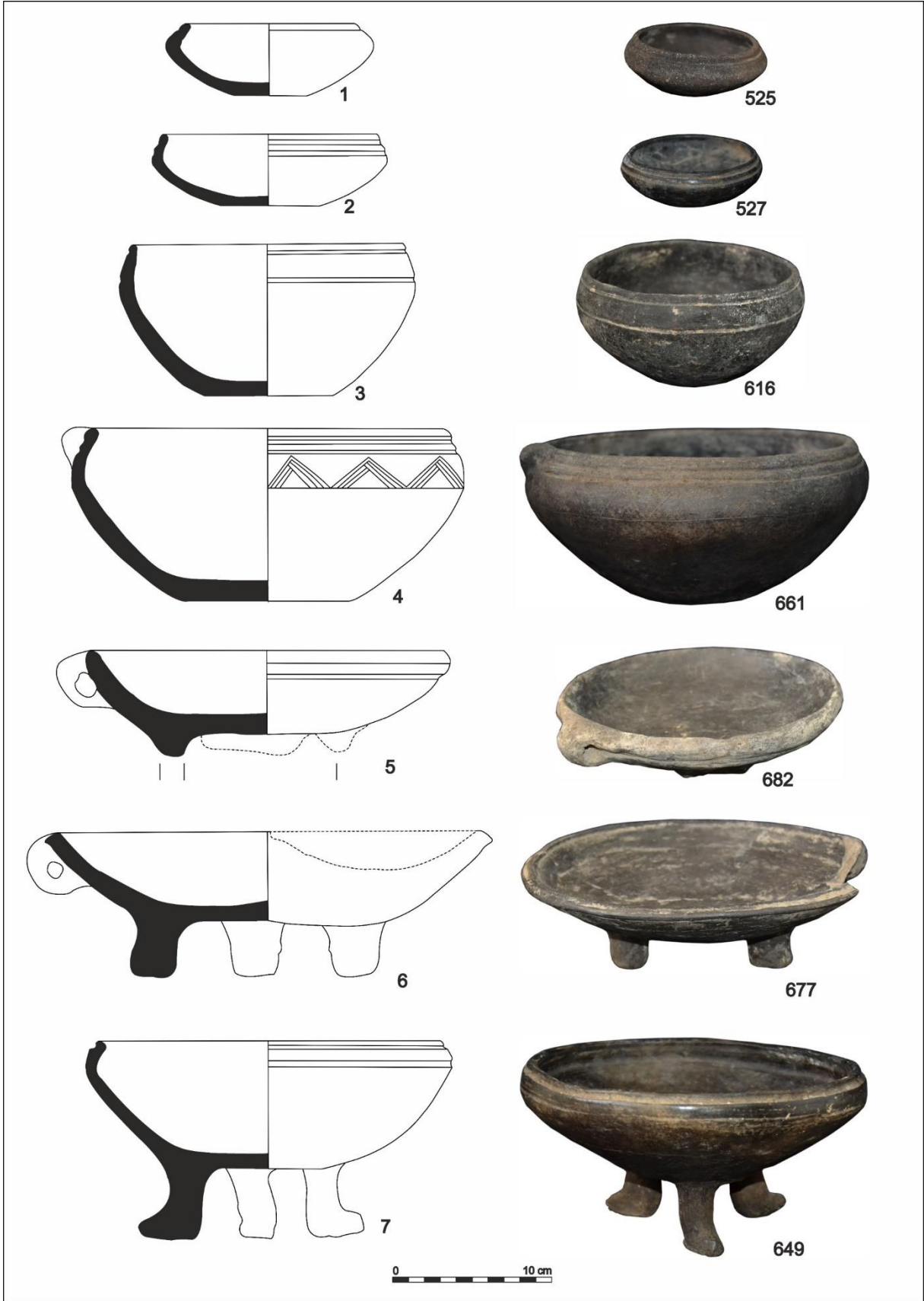

Fig. 3- Kiremit-kahverengi mal grubu çanak örnekleri

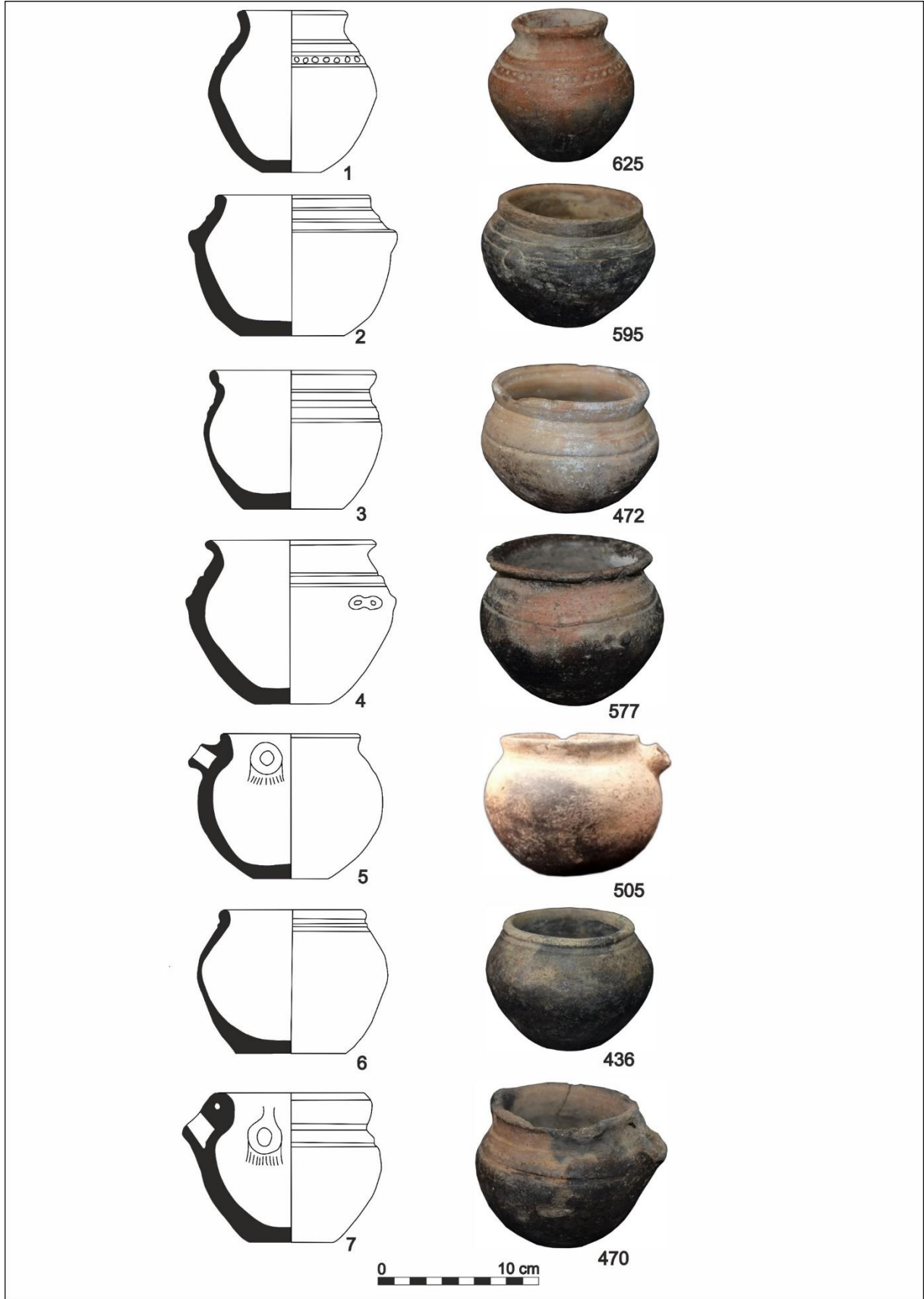

Fig. 4- Kiremit-kahverengi mal grubu çömlek örnekleri

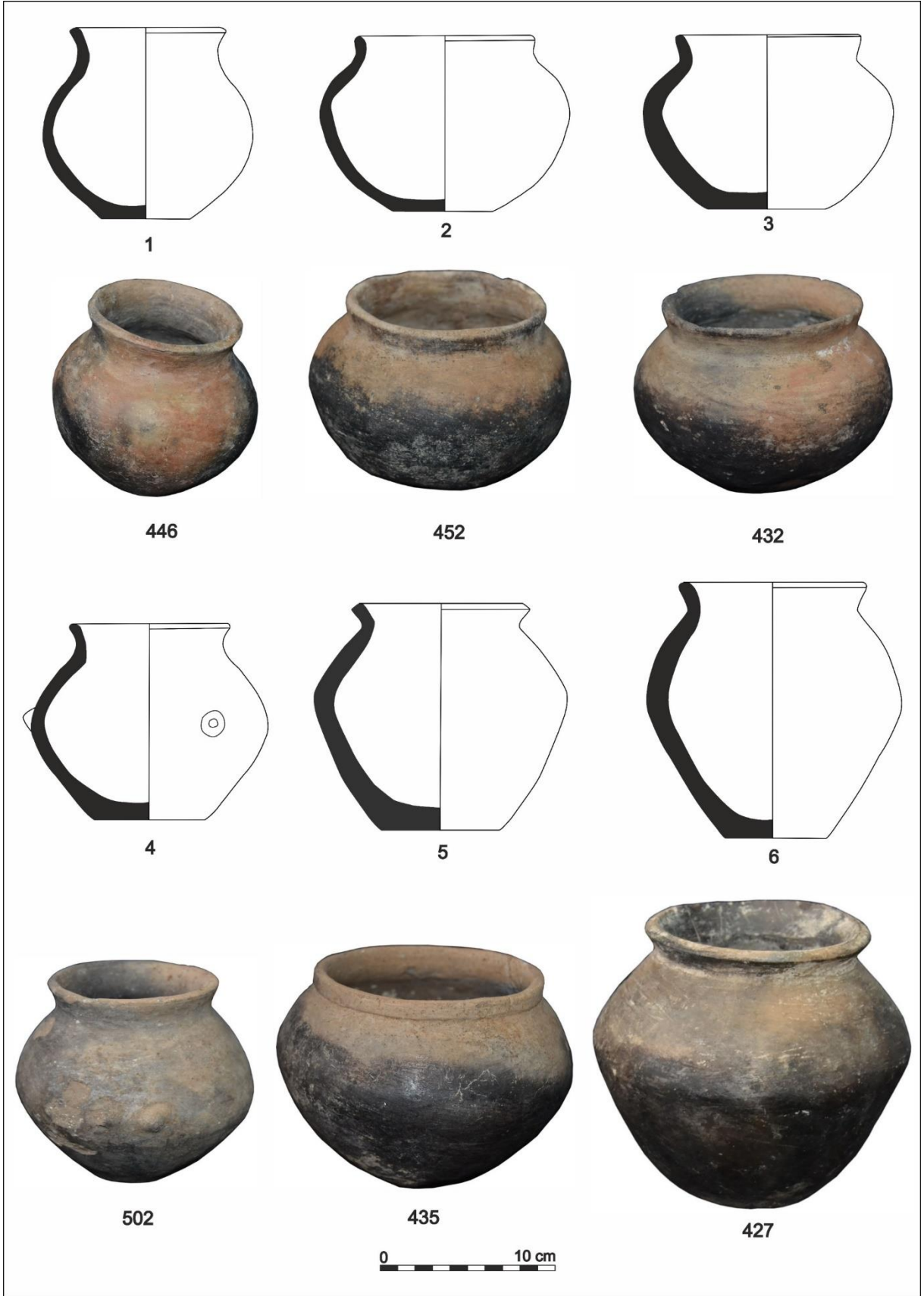

Fig. 5- Kiremit-kahverengi mal grubu çömlek örnekleri

Fig. 6- Kiremit-kahverengi mal grubu çömlek örnekleri

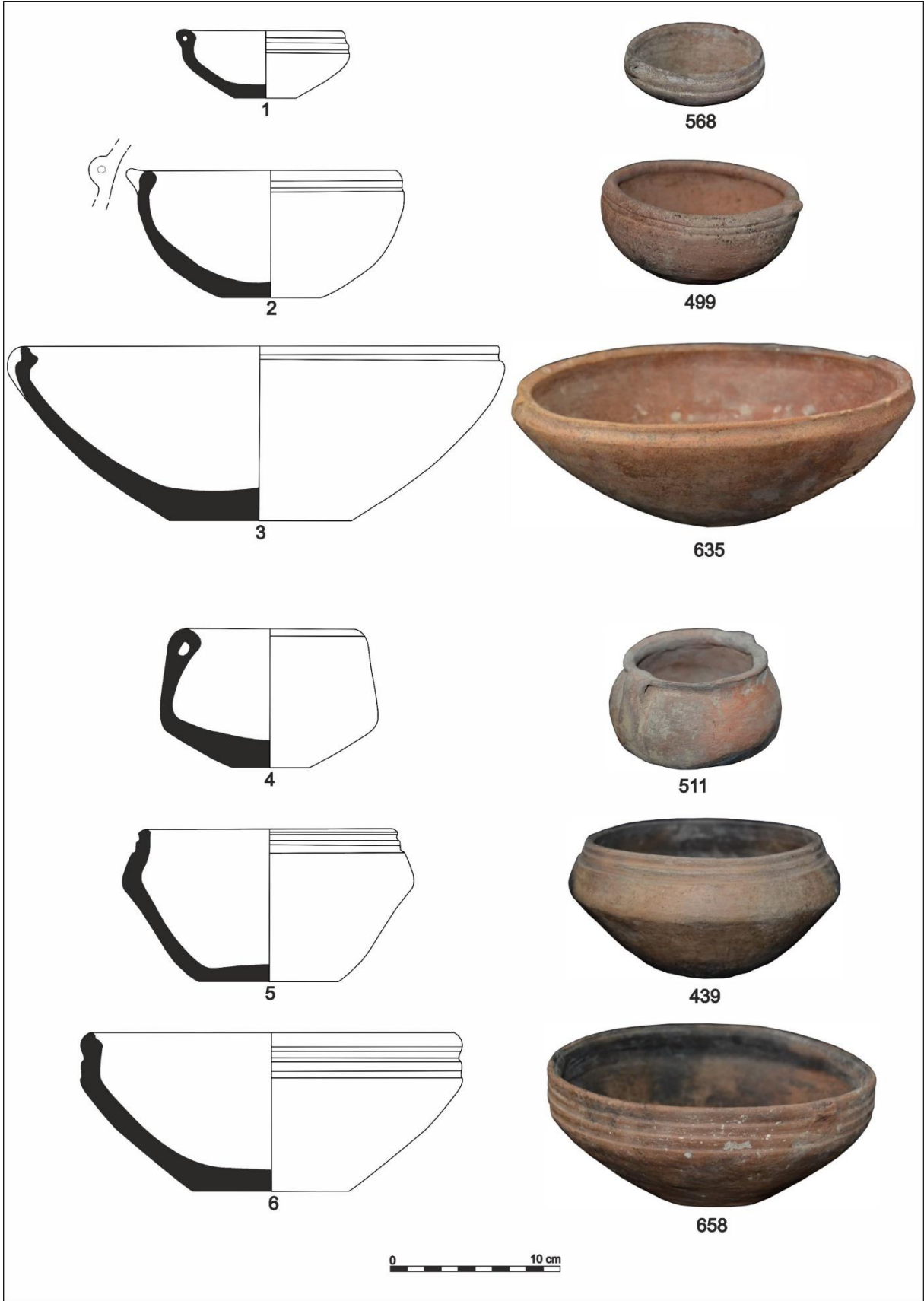

Fig. 7- Pembe-devetüyük mal grubu çanak örnekleri

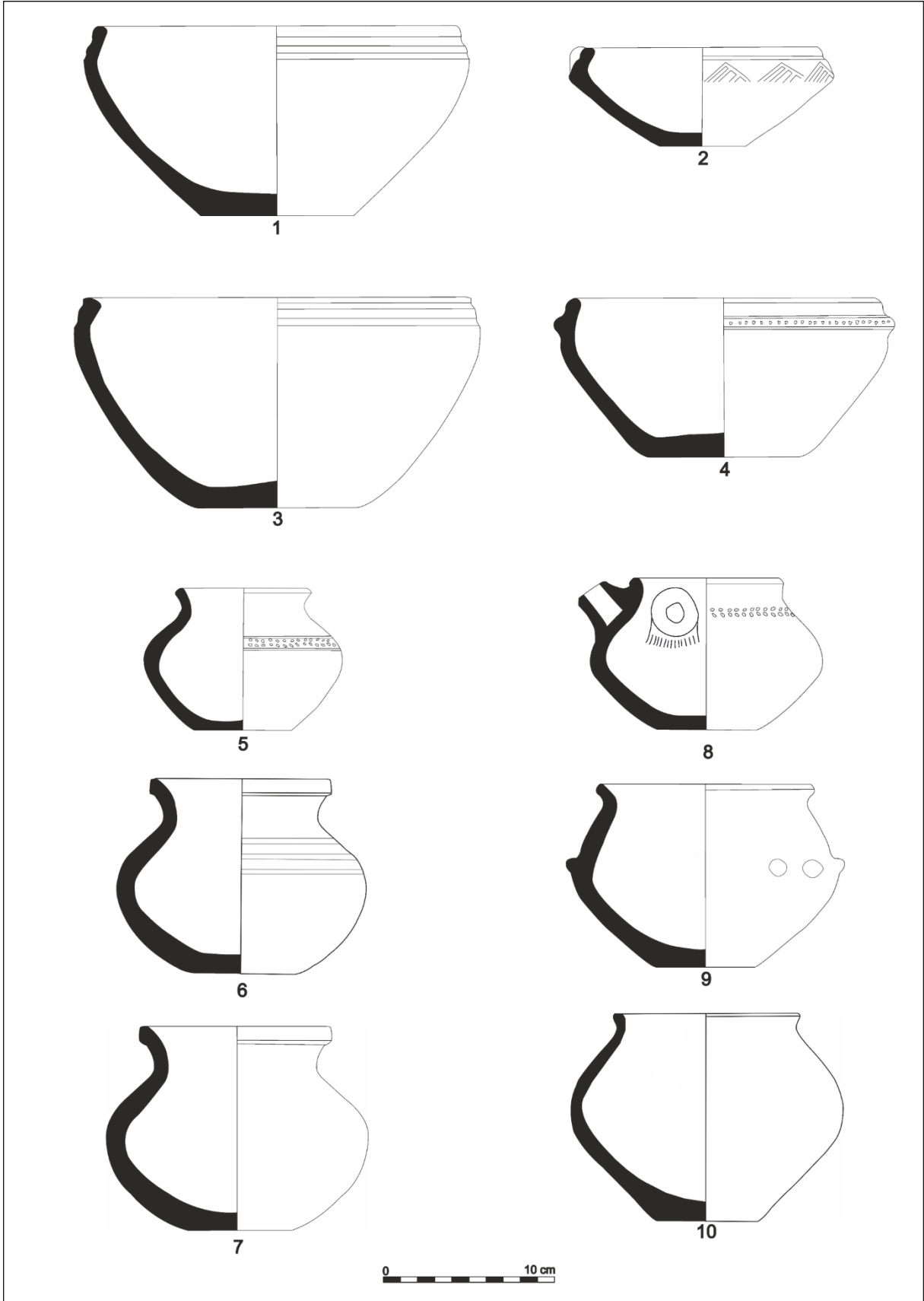

Fig. 8- Pembe-devetüyü mal grubu çanak ve çömlek örnekleri

Fig. 9- Pembe-devetüyü mal grubu çanak ve çömlek örnekleri

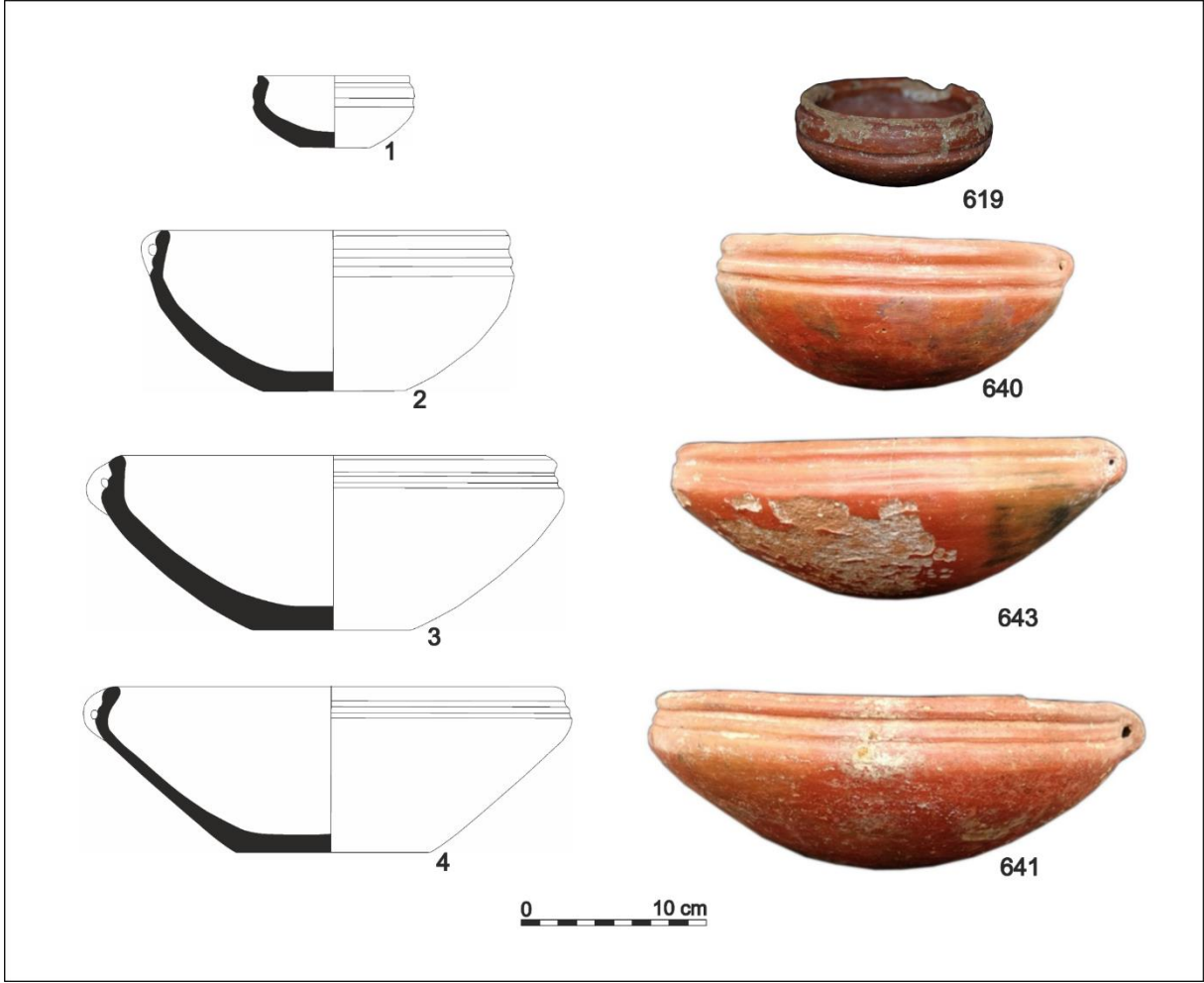

Fig. 10- Kiremit astarlı mal grubu çanak örnekleri

Fig. 11- Gri mal grubu çanak ve çömlek örnekleri